

RUMELİ İslâm Araştırmaları Dergisi
Journal of Islamic Studies مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi, Yıl | Year: 5 - Sayı | Issue: 10 - 2022 Ekim | 2022 October: 151-171.

TEDBİR VE TEVEKKÜL KAVRAMLARI BAĞLAMINDA ALLAH RASÜLÜ'NÜN
MEKKE DÖNEMİ HAYATINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME
An Evaluation of the Life of the Messenger of Allah in Meccan Period in the Context of the
Notions of Precaution (Tadbir) and Trust (Tawakkul)

Murat GÖK

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Karaman, Türkiye
Assistant Prof., Karamanoğlu Mehmet Bey University

muratgokh@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3119-0209

DOI: 10.53336/rumeli.1140080

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliř Tarihi / Date Received: 03 Temmuz 2022 / 03 July 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 01 Ağustos 2022 / 01 August 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Ekim 2022 / 31 October 2022

Yayın Sezonu / Publishing Date Season: Ekim / October

Atıf / Citation: Gök, Murat. "Tedbir ve Tevekkül Kavramları Bağlamında Allah Rasûlü'nün Mekke Dönemi Hayatına Dair Bir Değerlendirme". Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi 10 (Ekim 2022): 151-171.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <https://rumeli.trakya.edu.tr/> | <https://dergipark.org.tr/rumeli>

mail to: rumelislam@trakya.edu.tr

Copyright © Published by Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Canakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Theology, Canakkale, 17020 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Tedbir ve Tevekkül Kavramları Bağlamında Allah Rasûlü'nün Mekke Dönemi Hayatına Dair Bir Değerlendirme

Öz

Bir işte başarıya ulaşmak için disiplinli bir plan dahilinde gerekli ön hazırlıkları yapmak önemlidir. Bu durum bütün insanlar için böyledir. Hz. Peygamber de vahiyle desteklenip korunmasına rağmen yaptığı işler öncesinde planlı hareket etmiş ve tedbirli davranmış, tesadüflere imkân tanımamıştır. Kendisi hiçbir zaman "Nasıl olsa peygamberlik görevim var, hata edersem bana bir uyarı gelir ve hatadan dönerim" anlayışı ile hareket etmemiş, başarıyı elde etmek için tedbiri elden bırakmamıştır. Bunu hayatı boyunca ortaya koyduğu fiillerinde görmek mümkündür. O ayrıca teslimiyetinin bir göstergesi olarak her türlü sebebe dayandıktan sonra işlerin sonucunu Allah'a bırakmış, tevekkül ederek O'nu endisine vekil kılmıştır. Dünya tarihinde bir dönüm noktası olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlik görevi genellikle Mekke ve Medine dönemleri olmak üzere iki evrede ele alınır. Elli yılı aşkın bir süre Mekke'de yaşayan ve bunun yaklaşık on üç yılını tebliğ vazifesi ile geçiren Hz. Peygamber'in hayatının her aşamasının, özellikle İslâm'ı insanlara ulaştırma noktasındaki gayretlerinin bir plan çerçevesinde, tedbir ve tevekkül ilişkisi içerisinde gerçekleştiğine şahit olunur. Bu mütevazı çalışma, İslâm tarihinin ilk kaynakları başta olmak üzere bugüne kadar yapılmış çalışmalar da dikkate alınarak hazırlanmıştır. Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret yolculuğunu da ihtiva edecek şekilde Mekke dönemi yaşantısı ve tebliğ faaliyetleri "risâlet öncesi" ve "risâlet sonrası" olarak ifade edilmiş, bu aşamalar tedbir ve tevekkül kavramları doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın amacı ümmetine her alanda örnek olan Hz. Peygamber'in, hayatı boyunca ortaya koyduğu tedbir ve tevekkül anlayışının ölçülerini görmek ve özellikle tebliğ faaliyetlerinde Müslümanlara nasıl yön vereceğine işaret etmektir.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Tebliğ, Tedbir, İhtiyat, Tevekkül.

An Evaluation of the Life of the Messenger of Allah in Meccan Period in the Context of the Notions of Precaution (Tadbir) and Trust (Tawakkul)

Abstract

For reach to success, it is important to make the necessary preparations within a disciplined plan. This is the case for all people. Even though Prophet Muhammad was supported and protected by God and His revelation, he acted in a planned and cautious manner before his deeds and did not allow coincidences. He has never acted in the understanding of "I have a nubuwwah anyway, if I make a mistake, I will receive a warning then I will correct the mistake" and he never gave up his precautions to achieve success. It is possible to see this principle in his attitude of that he exhibits throughout his life. Also, as a sign of his submission, he left the result of the issues to Allah after putting efforts, put trust in Him and appointed Allah as his agent. The prophethood of Muhammad (pbuh) which is a turning point in the world history is generally considered in two stages, the Meccan and Medinan periods. Prophet Muhammad lived in Mecca for more than fifty years and spent about thirteen years of this period by conveying the message. It is witnessed that in every stage of the life of Prophet Muhammad, especially his efforts to convey Islam to people, took place within the framework of a plan, taking precautions and putting trust in Allah. This humble study has been prepared by considering the studies done until today especially the first sources of Islamic History. The Prophet's preaching activities in Mecca and Medina were evaluated in two stages as before the nubuwwah and after the nubuwwah in conjunction with

the meanings of the concepts of precaution (tadbir) and trust (tawakkul). The aim of this study is to see the dimensions of the Prophet's understanding of tadbir and tawakkul that he put into practice in all areas of his life and to point out how he would guide Muslims especially in preaching activities.

Keywords: The Life of Prophet Muhammad (sirah), preaching, precaution (tadbir), caution, trust (tawakkul).

Giriş

Tedbir ve tevekkül, disiplinli ve başarılı bir yaşam için insanoğlunun günlük hayatında her daim başvurması gereken temel dinamiklerdendir. İslâm dini de insanlardan mucize türü olağanüstülükler değil; gayret, tedbir ve tevekkül bekler. Hz. Peygamber hayatının hiçbir döneminde olağanüstülük beklentisi içinde olmamıştır. “Allah’ın tabiatı yaratıp devam ettirmek için koyduğu kanunlar” diyebileceğimiz “sünnetullaha” uygun hareket etmeyi benimsemiş, bu şekilde gerekli tedbirler alınıp tevekkül edildiğinde Allah’ın her daim yardımında bulunacağı bilincini taşımıştır. O, işlerinde ihtiyatlı davranmayı tercih etmiş, bunun için gerekli tedbirleri almış ama tedbir alacağı derken aşırıya da kaçmamıştır. Nasıl ki bir hastaya gereğinden fazla ilaç vermek, fayda değil zarar verirse, gereğinden fazla tedbirin de başarıya değil akamete sebep olacağı bilinciyle hareket etmiştir. Hz. Peygamber tedbir adı altında hiçbir zaman korkaklık yolunu tercih etmemiş, Mekkelilerin ezalarına rağmen görevini yapmaktan çekinmemiştir.

Sorumluluğu çok büyük olan tebliğ görevi yerine getirilirken birtakım hazırlıkların yapılması, tedbirli hareket edilmesi gerekir. İslâmî davet vazifesini yürütmek, sabır ve tahammül, ümit ve istikamet, sağlam bir irade, şefkat, merhamet ve tevâzû gibi rûhî olgunluklar ister. Aynı zamanda tebliğ esaslarına hakim olmayı, muhatabın psikolojik ve sosyolojik durumunu doğru teşhis etmeyi, muhatabı iknâ kabiliyetine ve delillere dayalı konuşma gibi ilmî seviyeye sahip olmayı gerektirir. Bununla beraber basit sebeplerle yıpranıp çöküvermeyen, güçlüklerle dayanabilecek, davetin her türlü yükünü çekebilecek kuvvetli bir bünye ve bir takım maddî imkânlar isteyen böylesine meşakkatli ve büyük bir vazifeye ruhen, ilmen, bedenlen ve maddî yönden hazır olmak gerekir. Rasûlullah’ın davet görevinde bu merhalenin, O’nun doğumuyla birlikte, hatta nesebi konu edilecek olursa çok daha öncesinde başladığını ve hayatı süresince de devam ettiğini söyleyebiliriz.¹

Ümmetine örnek olan Hz. Peygamber’in hayatını incelediğimizde tedbir ve tevekkül anlayışının birçok boyutunun olduğunu görürüz. İşlerinde sabırlı olması, her zaman dua ederek başarının gerçek sahibinin Yüce Yaratan olduğunu vurgulaması, gerekli hazırlıkları yaparak tevekkülde bulunması, ibadetlerinde ve gündelik işlerinde ihtiyatla hareket etmesi O’nun tedbir anlayışının başlıca unsurlarını teşkil etmektedir.

Araştırma konumuzla ilgili olarak yakın dönemde bir kısım akademik çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan Mehmet Ali Yavuz’un *Hz. Peygamber’in Tedbir Uygulamaları ve Sonuçları* isimli yüksek lisans çalışması özellikle hicret ve Medine dönemi savaşlarında ortaya konulan tedbir uygulamalarını konu etmektedir. Yine Ahmet Acarlıoğlu’nun *Medine’ye Hicret Örneğinden Hareketle Hz. Peygamber’de (s.a.s.) Tedbir-Tevekkül Ahlakı* isimli makale çalışması hicret özelinde tedbir ve tevekkül uygulamalarına işaret etmesi yönüyle kısmen istifade ettiğimiz güncel çalışmalardandır. Bu araştırma, zikredilen çalışmalardan farklı olarak her ne kadar hicreti kapsasa da Mekke dönemi risalet görevindeki tedbir ve tevekkül olgusunu irdelediğinden diğerlerinden ayrılmaktadır.

¹ Ahmet Önkal, *Rasûlullah’ın İslâm’a Dâvet Metodu* (Konya: Esra Yayınları, 1995), 101.

1. Tedbir ve Tevekkül Kavramlarının Tanım ve Kapsamları

Tedbir kavramı Arap dilinde تدبير (d-b-r) kökünden gelmekte ve tef'îl bâbından "Bir şeyi önlemek veya bir şeyin gerçekleşmesini sağlamak için yapılan hazırlık, önlem" anlamına gelmektedir.² Genel kullanımıyla, kişinin bir işe başlamadan önce işin başarılı bir şekilde sonuçlanması için yapılan hazırlıkları ifade eder.³

Tedbir sünnetullah'a uygun yaşam biçiminin en önemli dinamiklerinden birisidir. Bu bağlamda kişi, kendi iradesine bağlı olan hususlarda üzerine düşeni yapmadan ne kadar arzu ederse etsin istekleri çoğu zaman gerçekleşmez. İnsan kendi irade ve sorumluluk alanında bulunan eylem ve tasarruflarını ve bunların sonuçlarını "takdir-i ilâhî" olarak değerlendirmesi de isabetli olmayacaktır.

Kur'an'da gerek Hz. Peygamber'in şahsına, gerekse İslâm toplumuna tedbirle hareket etmelerine yönelik birçok uyarı mevcuttur. Bunlardan birinde "Ey iman edenler! (Düşmana karşı) tedbirinizi alıp küçük birlikler hâlinde yahut topluca savaşa gidin."⁴ denilerek tedbire vurgu yapılmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) de "Tedbir gibi akıl, sakınmak gibi vera, güzel ahlak gibi izzet ve şeref yoktur."⁵ buyurarak tedbirdeki aklî boyuta işaret etmektedir. Kişi tedbirini almalı, aşırıya gitmeden sonuca rıza göstermelidir. İşte bu noktada tedbir kavramıyla ilintili olarak tevekkül kavramı ortaya çıkmaktadır.

Tevekkül ise وکل (v-k-l) kökünden türemiş bir kelime olup hedefe varmak için gerekli bütün sebeplere başvurduktan ve yapacak bir şey kalmadıktan sonra Allah'a dayanıp güvenmek ve ondan sonrasını Allah'a bırakmak demektir.⁶ Çünkü Allah inananların kendisine tevekkül etmesini istemekte ve böyle davrananları sevdiğini söylemektedir.⁷ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) uygulamalarına baktığımızda önce gereken tedbirleri aldığını, ardından Allah'a tevekkül ettiğini görüyoruz. Hz. Rasûl, devesini serbest bırakarak tevekkülde bulunduğunu söyleyen bir bedevîye "Önce deveni bağla, sonra Allah'a tevekkül et"⁸ buyurarak tevekkül etmeden önce tedbirli davranılması gerektiğini belirtmiştir.

Allah kullarına çeşitli sorumluluklar yüklemekte; çalışmalarını, rızık arayışı içerisinde olmalarını, ilim öğrenmelerini, işlerinde istişâre etmelerini, dua etmelerini, adaletle her şeyi yerli yerine koymalarını, bunun için de metot ve yöntem bilmelerini istemektedir. Bir başka yönüyle kulların kendisine tevekkül etmelerini arzu etmekte ve böyle davrananları sevdiğini söylemektedir. Tevekkül işte bütün bu sayılanları yerine getirdikten sonra duyulan bir iç huzur ve güven olayıdır. Tevekkül aynı zamanda Müslümanların kadere olan imanlarının tabii bir sonucudur.

Hz. Peygamber yaptığı işlerde çoğu zaman başarılı olmuştur. O, bu başarının sadece kendi zekâsı, bilgisi ve tecrübesiyle değil, kendi gayreti neticesinde Allah'ın bir ihsanı

² <http://lugatim.com/s/tedbir>. Giriş Tarihi: 09/05/2022

³ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali Seyyid Şerif Cürçânî, *Kitâbu't-Tâ'rifat* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983), "tedbir", 54.

⁴ *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâlî*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), en-Nisâ 4/71.

⁵ İbn Mâce Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce* nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (b.y., Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, ts.), "Zühd", 2/1410 (No. 4218); Muhammed b. Hibbân b. Ahmed İbn Hibbân, *el-İhsân fi Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1409/1988), 2/79.

⁶ <http://www.lugatim.com/s/tevekkul>. Giriş Tarihi: 09/05/2022

⁷ Âl-i İmrân 3/159; en-Nahl 16/42; el-Furkân 25/58; en-Neml 27/79; el-Ankebut 29/59; el-Ahzâb 33/ 3.

⁸ Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, nşr. Beşşâr Avvâd Marûf (Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1417/1996), "Kiyamet" 60 (No. 2218).

olduğunu biliyordu. Bu sebeple hiçbir zaman müstağni davranmamış, her zaman Allah'ın kendisine yardım etmesi için dua etmiş, kulluğunun gereklerini ortaya koymuştur.

Allah Rasûlü Bedir savaşının başlayacağı geceyi Allah'a ibadetle ve duayla geçirmiş ve duasında şöyle seslenmiştir. "Ya Rabb! İşte Kureyş! Kibir ve gururla geldi. Meydan okuyor ve elçini yalanlıyor. Ya Rabb! Peygamberlere yardım sözünü, bana da özel olarak zafer vaadini yerine getirmeni senden diliyorum. Allahım! Eğer sen şu bir avuç Müslümanı helâk edersen sana ibadet eden kalmayacaktır."⁹

Hiz. Peygamber'in yaptığı işlerin yanında yapmayı terk ettiği işler de mevcuttur. Bunları da bir nevi tedbir sadedinde değerlendirmek uygun olacaktır. Örneğin farz kılınır ve ümmeti bağlayıcı olur endişesiyle teravih namazını cemaatle kılmayı terk etmiştir.¹⁰ Yine Hiz. Peygamber yanlış anlamayı önlemek maksadıyla münafık olduklarını bildiği ve bu sebeple cezayı hak ettikleri halde "İnsanların 'Muhammed artık adamlarını öldürüyor' demelerinden korkuyorum." buyurarak münafıkları ölümle cezalandırmaktan imtina etmiştir.¹¹

Allah Rasûlü'nün doğal afetlerle ilgili de birtakım önleyici tedbirlere başvurduğu görülür. Hiz. Peygamber, bir hadisinde "Bir yerde vebâ salgını olduğunu duyduğunuzda o yere girmeyiniz! Bulduğunuz yerde vebâ ortaya çıkarsa, oradan da çıkmayınız"¹² buyurarak salgın hastalıktan korunmanın bir yolu olan karantina uygulamasını önleyici bir tedbir olarak tavsiye etmiştir.

Hayatının her safhasında tedbirli ve temkinli hareket eden Allah Rasûlü'nün bu davranışlarının kaynağının da çoğu zaman ilahi kökenli olduğu görülmektedir. Sözelimi İslâm'ın emretmiş olduğu kadınlara tesettürün farz kılınması,¹³ evlere izin isteyerek girilebilmesi,¹⁴ zinanın ve zinaya götürecek yolların bile yasaklanması,¹⁵ şüpheli şeyleri terk edip şüphe vermeyen şeylerle hareket edilmesi,¹⁶ gıybetin yasaklanması¹⁷ ve bunlar gibi daha birçok yasak veya kural insanların daha güzel bir şekilde yaşayabilmeleri, haramlardan ve kargaşadan mümkün olduğunca uzak durmaları gibi birçok hikmete binaen tedbiren konulmuştur.

Sonuç olarak Hiz. Peygamber'in gerek temel görevi olan tebliğ faaliyetlerinde, gerekse hayatın diğer alanlarında tedbire başvurduğu, birçok hadisede ihtiyatla hareket ettiği ve sebeplere dayanarak Allah'a tevekkül ettiği görülür.

2. Hiz. Peygamber'in Mekke'de Risâlet Görevinden Önceki Yaşantısı

Hiz. Peygamber'e peygamberlik görevi kendisi kırk yaşındayken verilmiştir. Risâletine kadar geçen süre, sonrası gibi tertemizdir. Onun peygamberlik öncesi hayatı âdeta Rabbi

⁹ Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî, *Kitâbu'l-Meğâzî* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1425/2004), 1/70; Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (b.y., Şeriketü't-Tibâa'l-Fenniyye'l-Müttehide, ts.), 2/192.

¹⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (b.y., Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2004), Salâtü't-Teravih, 3 (No. 2012).

¹¹ Buhârî, "Menâkib", 8;

¹² Buhârî, "Tib", 29 (No. ٥٧٢٩); Müslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahîhu Müslim* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.), "Tâûn", ١٧٨.

¹³ el-Ahzâb 33/59.

¹⁴ en-Nûr 24/28.

¹⁵ el-İsrâ 17/32.

¹⁶ Tirmizî, "Sıfatu'l-kıyâme", ٦٠ (No. 2518).

¹⁷ el-Hucurât 49/12.

tarafından muhafaza edilmiş, kendisi her türlü kötülük ve pisliklerden korunmuştur. Bu durum onun tebliğ görevini yerine getirmesini kolaylaştırmıştır.

Bu başlık altında Allah'ın, peygamberliğine kadarki yaşamında risâleti sonrasında karşılaşabileceği muhtemel iddia ve ithamlara karşı Rasûlünü nasıl koruduğu konu edilecektir.

2.1. Nesebinin Temizliği

Yüce Allah insanlar arasından neseb yönüyle üstün bir kişiyi elçi olarak seçmiştir. Çünkü elçinin kendi içinden çıktığı câhilî Arap toplumu asabiyet anlayışıyla nesebe çok büyük önem atfediyordu. Nitekim Hz. Muhammed, cahiliye dönemindeki onca sapkınlıklara rağmen bütün soyu boyunca zinadan değil, nikahtan meydana gelmiştir.¹⁸ Yine Hz. Peygamber, Ebû Hureyre'den (r.a.) nakledilen bir hadisinde "Nesilden nesile süzüle süzüle gelip sonunda içinde bulunduğum, âdemoğlunun en hayırlı neslinden Peygamber olarak gönderildim" buyurmuştur.¹⁹ Kendisi gibi, uzun yıllar hayatını birleştirdiği eşi Hatice de şerefli bir kişidir. Nitekim Hatice kendi hemşerileri tarafından "Tâcire" ve "Tâhire" diye sıfatlandırılmaktaydı.²⁰

Haddizatında kişilerin neseben seçkin olmaları toplumda itibar görmelerini ve sözlerinin dinlenmesini kolaylaştırmaktadır. Günümüzde de durum geçmişten farklı değildir. Bu faktörün Allah tarafından Hz. Peygamber üzerinde tatbik edilmesi de yadırganmamalıdır. Yüce Yaratıcı, daha sonra birilerinin ortaya çıkıp Hz. Rasûl'ün nesebine dil uzatmalarına en baştan engel olmak için, elçisinin soyunu her türlü şüpheden uzak kılmıştır. Bu sebeple Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'in nesebi üzerinden, en küçük olumsuz bir iddiayla bile olsa vahye gölge düşürecek bir girişimde bulunamamışlardır.

2.2. Yetim Olarak Dünya'ya Dünyaya Gelmesi ve Çocukluk Yılları

Hz. Peygamber daha dünyaya gelmeden babasını,²¹ altı yaşına geldiğinde ise annesini kaybetmiştir.²² Küçük yaşlardan itibaren çocuğun bakımını sütannesi olan Halime bnt. Ebî Züeyb üstlenmiştir. Hz. Muhammed'in çocukluk yıllarının önemli bir kısmı Benî Sa'd yurdunda geçmiştir.²³

Bu şekilde Hz. Rasûl geleneksel bir yaşam biçimiyle ailesinin, Mekke'nin ve kabilesinin sebep olabileceği her türlü çirkinlikten uzak kalabilmiştir. Aynı zamanda Arapça'yı bâdiyede en sarıh bir şekilde öğrenmiş, özellikle tebliğ vazifesinde bunun faydalarını görmüştür ki kendisi de Hz. Ebû Bekir'e bunu risâleti döneminde ifade etmiştir.²⁴ Yüce Allah, vahyi insanlığa taşıması için ona böylesi bir süt çocukluğu ortamı hazırlamıştır. Ayrıca bu durum, dil eğitiminin yanı sıra onun daha sağlıklı bir ortamda yetişmesini sağlamıştır. Yetimlik ve fakirliğin dikkat çektiği bu dönem hayatın zorlukları karşısında Hz. Peygamber'in

¹⁸ Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1406/1986), 2/255.

¹⁹ Allah Rasûlü bir hadisi şerifinde "Şüphesiz Allah, İsmail'in çocukları içinden Kinâne'yi, Kinâne'nin çocukları içinden Kureys'i, Kureys'in çocukları içinden Hâşimoğullarını ve beni de Hâşimoğulları içinden seçti." buyurmuştur. (Müslim, "Fezâil", 2276.)

²⁰ Muhammed b. Muhammed b. Süveylim Ebû Şühbe, *es-Sîretü'n-Nebeviyye alâ dav'i'l-Kur'ân ve's-Sünne* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1427/2006), 1/223; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993), 1/57.

²¹ Muhammed b. İshâk b. Yesâr İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Bejrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1425/2004), 97.

²² İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 116.

²³ Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (b.y.: Şeriketü't-Tıbaatü'l-Fenniyyetü'l-Müttehede, ts.), 1/148; Ebu'l-Feth Muhammed b. Ahmed İbn Seyyidinnas, *Uyûnü'l-eser fi fînüni'l-meğâzî ve's-şemâilî ve's-siyer* (Bejrût: Dâru'l-Kalem, 1413/1993), 1/41.

²⁴ Münîr Muhammed Gadbân, *Fikhu's-Sîre*, çev. Mehmet Aydemir (İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2016), 1/101.

olgunlaşmasına katkı sağlamıştır. Öyle ki bu gibi acıları çekmeyen, böylesi çile ve sıkıntılara maruz kalmayan bir davetçi, bunların ne demek olduğunu anlayamaz ve ileride yaşayacağı acılara katlanamazdı.

Allah Rasûlü'nün çocukluk yıllarında sütannenin yanında ve gençlik yıllarında Mekke'de çobanlık yapması da birtakım incelikleri ihtiva eder. Tüm Peygamberlerin çobanlık yaptığı bir gerçektir. Bu özellik onların insanlara karşı sabrı, merhameti ve himayeyi kuşanmalarını mümkün kılmış, doğayı ve dünyayı tanımalarına imkân sağlamıştır.

2.3. Cahiliye Âdetlerinden Uzak Tutulması

Kendisine vahiy gelmesinden sonra yaşantı ve ahlak bakımından insanlığa örnek olarak takdim edilen Hz. Peygamber, risâlet görevinin öncesinde de yaşadığı toplumun ahlâk bakımından en seçkin şahsiyetiydi. O, Rabbi tarafından her zaman korunmuş, vahyin gelmesinden sonra hasımları tarafından "Sen de daha önce bizim gibi yaşar, bugün itiraz ettiğin şeyleri yapardın" türünden itirazların kendisine yöneltilmesine engel olacak şekilde vahye hazırlanmıştır.²⁵ Allah Teâlâ "...Şüphesiz ki Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir"²⁶ buyurarak vahyin tesadüfi olmadığını beyan etmiştir. Hz. Muhammed, daha küçük yaşlardan başlayarak hayatının her safhasında diğer insanlardan farklı olduğunu hissettirmiştir. İslâm'ın en belirgin vasfı olan tevhid inancını zedeleyecek bir davranış başta olmak üzere, kendisini muhatapları karşısında zor durumda bırakacak hiçbir olayın içerisinde yer almamıştır.

Çevresinde güzel ahlaklı, mert, asil, en güvenilir ve en doğru sözlü kişi olarak bilinen Hz. Muhammed, dost-düşman herkes tarafından "*Muhammedü'l-Emîn*"²⁷ diye tanınmıştır.

Hz. Peygamber'in ifade ettiğimiz bütün bu özellikleri, ahlakı ve yaşantısının Allah tarafından kendisine verilmesi tebliğe hazırlık safhasıdır. Çünkü O'nun omuzlarına çok ağır bir yük yüklenecektir. Tüm önemli işlerde olduğu gibi bu görevde de başarılı olabilmek için birtakım hazırlıklar yapılmalı, tedbirler alınmalıydı. Başarı tesadüflere terk edilemezdi. Bu yüzden Yüce Allah, elçisini bu görev için en iyi şekilde hazırlamış ve O'nun ileride geçmişiyile yargılanmaması için en güzel bir örnek olarak toplumuna ve insanlığa sunmuştur.

Hz. Peygamber'in görevi Cebrâil aracılığı ile Yüce Allah'tan aldığı vahyi insanlara ulaştırarak, insanlığın karararı ufkunu tekrar ilâhî nurla aydınlatmaktı. Bu yüce görevi ifa edecek kişinin her yönden temiz olması kaçınılmazdı. Allah Teâlâ da vahyin tebliğinde ortaya çıkabilecek birtakım aksaklıkları bertaraf etmek için tedbir olarak elçisini risâletten önce temiz tutmuş ve birçok tehlikeye karşı korumuştur. Aşağıda zikredilen birkaç hadise bu durumu çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Yaşananlar O'nu kötülüklerden koruduğu gibi, Hz. Peygamber'in derecesinin yükselmesine ve itibar kazanmasına katkı sağlamaya matuftur.

2.3.1. Büvâne Olayı

Allah'ın murâkabesi, Hz. Muhammed'i ruhen de davet görevine hazırlıyor ve şirk başta olmak üzere cahiliye döneminin her türlü sapkınlık, kötülük ve ahlâksızlığından uzak tutuyordu. Hz. Muhammed, Mekkelilerin dînî bir âyini ve bayramı olan Büvâne²⁸ törenine her sene bir bahane bulup katılmıyordu. Fakat kaynakların tarih belirtmeksizin ifade ettiği kadarıyla yine böyle bir törende amcası Ebû Tâlib ve halaları, O'na baskıda bulundular ve

²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/286.

²⁶ el-En'âm 6/124.

²⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/286.

²⁸ Büvâne, Kureyş'in yücelttiği ve kendisi için ibadette bulunduğu, huzurunda saçlarını traş ettikleri bir puttu. Mekkeliler yılda bir gün gece vaktine kadar ibadette bulunurlardı. Bk. İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-eser*, 1/56.

küçük Muhammed'i âyine dahil ettiler. Hz. Peygamber, âdet olduğu üzere diğer akrabaları gibi hazır bulunan bir puta tapmak için sıraya girdiğinde, henüz kendisine sıra gelmeden ilâhi bir engel ile puta tapmaktan alıkonulmuş ve olayın haşyeti içerisinde Hz. Peygamber kısa bir süre baygın bir halde kendinden geçmişti. Bu hadiseden sonra akrabaları O'na, putlara tapmak için herhangi bir ısrarda bulunmadılar.²⁹ Bilinen bir hakikattir ki Hz. Peygamber çocukluk yılları da dâhil hayatı boyunca asla hiçbir puta tapmadığı gibi onlar adına kurban kesmemiş, onlar adına kesilen hayvanların etinden yememiş, putların adını anarak yemin etmemiştir. Kendisine leke getirecek en ufak bir olaya dahi karışmamıştır.

2.3.2. Şehir Eğlencesini Kaçırması

Çobanlık yaptığı yıllarda bir gün Hz. Muhammed, Mekke gençlerinin katıldığı fakat kendisinin hiç görmediği gece eğlencelerine katılma arzusu duyar ve sürüsünü arkadaşına emanet ederek şehrin yolunu tutar. Şehrin girişinde kulağına def sesleri gelmeye başlar. Cahiliye izleriyle bezenmiş eğlenceyi seyretmek amacıyla oturur fakat birden gözlerine bir ağırlık iner ve uyuyakalır. Tâ ki sabahleyin uyanır. Sonuçta eğlenceyi kaçıır. Aynı isteklerle bir başka gece yine benzer bir eğlenceyi izlemek ister fakat aynı olay tekrar başına gelir ve bundan sonra bir daha böyle bir şeye kalkışmaz. İşte Allah elçisini cahiliye adetlerinden bu şekilde korumuştur.³⁰

Yüce Allah tarafından risâlet görevine en güzel şekilde hazırlanan ve tedbir olarak hiçbir şüpheli duruma maruz bırakılmayan Hz. Peygamber, o dönemde toplumun ekserisinin müptelâ olduğu içki, zina ve benzeri kötü alışkanlıklara hiç tevessül etmemiştir. Aynı zamanda fal oku çekmek, Kâbe'yi çıplak tavaf etmek gibi akıl ve vicdanla alâkası olmayan cahiliye adetlerini icra etmemiştir. Rabbi kendisini böylesine aşağılık işlerden uzak kılmıştır. Zaten ileride ifade edileceği gibi risâlet görevini yüklenecek bir kişinin bu tür işlerle iştigal etmemesi masumiyetinin bir gereğidir.

2.4. Saygınlık Kazanması

Hz. Rasûl'ün peygamberlik görevi öncesinde yaşadığı bazı hadiseler O'nun toplum nezdinde saygınlığının artmasına sebep olmuştur. Aslında Mekke toplumunda ailesinin saygınlığı ve kendisinin ahlâk olarak sahip olduğu yüksek mertebe onun toplumu ilgilendiren bazı olaylarda öne çıkmasına vesile olmuştur. Bu başlık altında Hz. Peygamber'in çocukluk yıllarında ve otuz beş yaşına geldiğinde görev aldığı iki önemli hadise konu edilecektir.

2.4.1. Hilfü'l-Fudûl'a Katılması

Peygamberlik öncesinde Hz. Muhammed, cahiliye toplumu da olsa yapılan güzel faaliyetlere iştirak etmiş, ismini güzel işlerde andırmıştır. Nitekim bir kısım Kureyş kabilelerinin, Mekke'de herhangi bir şekilde haksızlığa uğramış insanlara yardım etmek amacıyla yaptıkları Faziletler Antlaşmasına (Hilfü'l-fudûl) katılmış, peygamberlikten sonra da bu anlaşmadan övgüyle söz etmiştir. İslâm'ın bu anlayışı daha da pekiştirdiğine inandığını ve anlaşmayı çok değerli olan kızıl tüylü deve sürüsüyle de olsa asla değişmeyeceğini, tekrar böyle bir şeye çağrılacak olsa tereddüt etmeden derhal icâbet edeceğini ifade etmiştir.³¹ Hz.

²⁹ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-eser*, 1/56-57; Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâleddin es-Suyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 1/151.

³⁰ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-eser*, 1/56.

³¹ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/123-124; Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed es-Süheyli, *er-Ravdu'l-enf fi şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1421/2000), 2/45-46.

Peygamber'in daha genç yaşlarda amcalarıyla birlikte Hâşimoğullarını temsilen bu toplantıya katılması, kavmi içinde sahip olduğu saygın yeri görmek açısından da önemlidir.

Bu durum risâlete hazırlanan bir kişinin itibarını yükseltmek ve görevini yaparken geçmişinde yüzünü kızartacak bir şeylerin olmaması yönüyle işini kolaylaştıracaktır.

2.4.2. Kâbe Hakemliği

Hiz. Peygamber 35 yaşına geldiğinde Mekkeliler zamanla yıpranan Kâbe'yi tekrar eski haline dönüştürmek için tadilata girişmişler, eskiyen yapıyı onarmışlardı. Sırada Kâbe'nin en değerli unsurlarından ve tavafın başlama işareti olan Haceru'l-Esved'in tekrar aynı yerine yerleştirilmesi işi vardı. Haceru'l-Esved'in yerine konulması hadisesinde kabileler, bu işi kendileri için şeref kabul ettiklerinden taşı kimin yerleştireceği konusunda ihtilafa düşmüş ve taşı bir gün sonra Kâbe'ye ilk giren kişinin koyması kararını vermişlerdi. İlk giren kişi Hiz. Muhammed olunca herkes "el-Emîn geliyor" diyerek memnuniyetini belirtmişti.³² Allah'ın peygamberlik görevine hazırladığı kulunun bu durumu Hiz. Muhammed'in risâlet öncesinde Mekke toplumunda bulduğu karşılığı görmek açısından çok büyük değer ifade eder. Böylesi bir vasıf risâlet döneminde Hiz. Muhammed'in adeta elini güçlendirecek önemli bir unsur olmuştur.

3. Hiz. Peygamber'in Mekke'de Risâlet Görevinden Sonraki Yaşantısı

Hiz. Peygamber kırk yaşına geldiğinde kendisine peygamberlik görevi verilmiştir. Bu görevle artık Hiz. Peygamber'in hayatı çok daha farklı bir çizgide seyredecek ve taşıdığı sorumluluk çok daha ağır hale gelecektir. Bu başlıkta risâlet görevi ile başlayan süreçte Hiz. Muhammed'in tasarruflarının tedbir ve tevekkül bağlamında değerlendirmesi yapılacak ve örneklerle konu ele alınacaktır.

3.1. Davetin Başlangıç Aşaması

Peygamberlerin Allah tarafından görevlendirilişinin temel amacı, özelde gönderildikleri toplumları genelde ise bütün insanları Allah'ın iradesi doğrultusunda zihni ve amelî planda değiştirme ve dönüştürmedir. Elçileri eğitimci ve düşünürlerden ayıran en önemli özelliklerinin başında onların vahiy yoluyla kendilerine bildirilen itikad, ibadet ve ahlak ilkelerini tebliğ etme ve bu konularda insanlara model olma sorumluluğu taşımalarıdır.³³

Allah Rasûlü'nün en yakınındaki insanlardan başlayarak icra etmiş olduğu risâlet görevinde ulaştığı büyük başarı, ortaya koyduğu davet metotlarının son derece tutarlı, gerçekçi, sistemli ve etkili yöntemler olduğunu göstermektedir.

Hiz. Peygamber (s.a.v.) kırk yaşına ulaştığında artık davet görevine hazırды. Çünkü davete hazır olmadan, davetin esas ve özünü kavramadan İslâm'ı tebliğe imkân yoktur. O, muhataplarının psikolojik durumlarını dikkate almış, hazır buldukları ve istekli oldukları durumları değerlendirme yoluna gitmiştir.

3.2. İlk Muhatapların Vasıfları

Allah Rasûlü insanları dine davet ederken rastgele hareket etmemiş, belli niteliklere sahip insanları davette öncelikle kendisine güvenilebilen, daveti kabul

³² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/182; Ebu'l-Velid Muhammed b. Abdullah Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsâr* (Bejrût: Dâru'l-Endelüs li'n-Neşr, ts.), 1/163-164.

³³ Mustafa Çağrı, "Muhammed" (Örnek Oluşu), *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/44.

edebilecek samimi kimseler seçilerek başlandı. Çünkü toplumun tamamını hedefine koyan bir tebliğ stratejisi gizlilik ilkesiyle hareket etmeyi zorunlu kılıyordu.

Bu bağlamda Hz. Peygamber ilk iman edenlere ihtiyatlı davranmalarını telkin etmiştir. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye tebliği ulaştırdığında Ali'nin yaşı henüz on idi. Yaşının küçük olması sebebiyle karar vermekte tereddüt eden Hz. Ali, durumu babasına danışmak istemiş, Hz. Rasûl ise "Ya kabul et, yahut gizli tut!"³⁴ buyurarak herkese bu aşamada davetin bildirilemeyeceğini ifade etmiştir.

Yine dikkat çeken bir husus da ilk davetin muhatabı olan insanların bağnaz ve putperest olmayıp, sâdık ve hak dine ilgi duyan kişiler olmalarıdır.³⁵ Hz. Hatice, Hz. Ebû Bekir, Hz. Talha ve Hz. Osman gibi ilk dönemde iman edenler, dönemin cahili hastalıklarından uzak kalmayı tercih eden kişilerdi. İlk muhatapların bu özellikteki kişilerden oluşması pek tabî ki tesadüfî değil belli bir plan çerçevesinde hareket etmenin bir neticesidir.

Gizli davet aşamasında Mekke'de Müslümanların kenetlenmesi için de tedbire yönelik bir kardeşlik çalışması uygulaması devreye sokulmuştur. *Muâhât* adı verilen bu uygulama çerçevesinde Hz. Peygamber ile Ali, Zeyd b. Hârise ile Hamza, Abdurrahman b. Avf ile Osman b. Affân, Abdullah b. Mes'ud ile Zübeyr b. Avvâm, Sa'd b. Ebî Vakkâs ile Mus'ab b. Umeyr, Ebûbekir ile Ömer muâhât çerçevesinde kardeş ilan edilmişlerdir.³⁶ Böylece iman edenler arasında sıkıntısı olanlara kardeşi eliyle çok kısa yoldan yardımcı olma imkânı söz konusu olmuştur.

3.3. Gizli Davet Dönemi

İslâm davetinin başlangıcına baktığımızda, belli bir metot dahilinde hareket edildiğini görürüz. Rasûlullah davete önce ferdî olarak başladı ve bu daveti ilk önce aile fertlerine ve en yakın dostlarına bildirdi.³⁷ Hz. Rasûl'ün eşi Hatice, kölesi Zeyd b. Hârise, en yakın arkadaşı Ebû Bekir, amcasının oğlu Ali b. Ebî Talip O'na ilk iman edenler olmuştur. Yine Ebû Bekir'in gayretleriyle Osman, Sa'd b. Ebî Vakkas, Talha b. Ubeydullah vahyin ilk muhatapları ve ilk taşıyıcıları oldular.³⁸ Davete en yakınlardan ve davetin yükünü taşıyabilecek nitelikte olanlardan başlanması tesadüfî olmayıp belli bir planın parçası olarak tedbire uygun bir şekilde yapılmış bir iştir. Sırrı saklayamayacak bir kişinin davetin muhatabı olması, daha işin başında bütün Mekke'nin bu çağrışı öğrenmesi ve düşmanlıklarını daha baştan ve sert bir şekilde ortaya koymalarına sebep olurdu.

Bu davet tedbiren gizli olarak üç yıl sürdü.³⁹ Küçük yaşta olması sebebiyle Hz. Ali, iman etmeden önce bu durumu istişare etmek için babasına danışmak istedi. Fakat Hz. Peygamber, davetin yayılmasını bu aşamada uygun bulmadığı için babasına haber vermemesini, isterse kabul etmek zorunda olmadığını ancak bunun şimdilik gizli kalması gerektiğini belirtti.⁴⁰

³⁴ İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 181.

³⁵ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004), 86-87.

³⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî, *el-Muhabber* (Beyrût: Dâru'l-Âfâki'l-Cedide, ts.), 70-71.

³⁷ Merçil, Erdoğan vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Red. Hakkı Dursun Yıldız (İstanbul: Çağ Yayınları, 1986), 1/204.

³⁸ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/232; Muhammed Gazâlî, *Fıkhu's sîre*, çev. Resûl Tosun (İstanbul: Risâle Yayınları 2018), 102.

³⁹ Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzûrî, *Ensâbü'l-Eşrâf* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1416/1996), 1/116; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Maverdî, *A'lâmü'n-Nübüvve* (Beyrût: Mektebetü Hilâl, 1409/1989), 241; Ebu'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *İmtâu'l-esmâ bimâ li'n-Nebî mine'l-ahvâl ve'l-emoâl ve'l-hafede ve'l-metâ'* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/1999), 1/32.

⁴⁰ Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Ebû Zehra, *Hâtemü'n-Nebiyîn* (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1425/1999), 292.

Hiz. Ali örneğinde de görüldüğü gibi gizli davet döneminde gizlilik ve sır saklama amaca ulaşmak için en etkili tedbir olarak görülmüş, bu konu hassasiyetle devam ettirilmiştir.

3.3.1. Gizli Davette Erkam'ın Evi

Kureyş ilk zamanlar Müslümanları Mekke toplumunda bildikleri Hanifler olarak görüyorlardı. Müslümanlar onların taptıklarına söz söylemiyorlar ve daveti gizli yürütüyorlardı. Sayılan sebeplerle Mekke müşrikler tarafından kendilerine ilk dönemde çok baskı uygulanmadı. Bu şartlar altında zaman içerisinde Müslümanlar sayıca çoğalınca Hiz. Peygamber çalışmaları daha rahat ve güvenli bir şekilde yürütebilmek için yeni bir mekân arayışına girmiştir. Kendi yaşadığı ev bu çalışmalar için uygun değildi. Çünkü davetin lideri olduğu için devamlı göz önündeydi ve attığı her adım dikkat çekebilirdi. Netice itibarıyla Erkam isminde bir sahabînin evi bu iş için mekân olarak seçildi.

İslâm'ın tebliğinde Erkam b. Ebü'l-Erkam el-Mahzûmî'nin evi önemli bir yer tutar. Bir kısım kaynaklarda ashâbın İslâm'a girişleri, Rasûlullah'ın "Dâru'l-Erkam'a girmesinden önce", "Dâru'l-Erkam'da iken" ve "Dâru'l-Erkam'dan sonra" şeklinde tarihlendirilmiştir.⁴¹ Burada İslâm'ın Müslümanlara öğretimi Ömer b. el-Hattâb'ın müslüman oluşuna kadar gizli bir şekilde yürütüldü. Onun İslâm'ı kabul edışıyle birlikte açıktan ibadet dönemi başladı. Bu evin davette merkez seçilmesi de rastgele olmamıştır. Evin, Kâbe'nin haremine dahil olup Safâ tepesinin eteğinde bulunması,⁴² hac ve umre ibadeti için Mekkelilerle ve Mekke dışından gelen pek çok kimseyle dikkatleri çekmeden temas kolaylığı sağlaması,⁴³ yine Erkam'ın yaşının 16-17 gibi küçük denilebilecek bir yaşta olması ve henüz İslâm'a girdiğinin bilinmemesi, Benî Mahzûm kabilesine mensup Erkam'ın kabilesinin bu dönemde Hâsimoğullarına düşman olması onun ilk etapta Müslüman olma ihtimalini akıllardan uzak tutmaya yardımcı oluyordu. Ayrıca Dâru'l-Erkam, Kureyş'in idare merkezi olan Dâru'n-Nedve'yi tamamen görme imkanına sahip yüksekçe bir mevkiyeydi. Bir başka sebep ise geniş ve kolayca girilip çıkılabilen ve dikkat çekmeyen bir ev olmasıdır.⁴⁴

Bu sayılanlar Erkam'ın evinin davet için merkez seçilmesinde etkili olan başlıca unsurlar olmuştur. Görüldüğü gibi İslâm'ın davetinde seçilen bir merkez de rastgele belirlenmemiş, olabildiğince tedbirli davranılarak bir tercihte bulunulmuştur.

3.3.2. Yakınları Davet

Yaklaşık üç yıl süren gizli davet döneminin ardından, İslâm davetinin ikinci aşamasını en yakın akrabalar teşkil etmiştir. Allah Teâlâ, "(önce) en yakın akrabamı uyar"⁴⁵ buyurmuş, bu hitabın ardından Hiz. Muhammed önce amcalarına ve halalarına hitap etmiş ve "Ey Abdulmuttalip Oğulları, ey Abbas, ey Rasûlullah'ın halası Safiyye, ey Muhammed'in kızı Fâtıma! kendinizi cehennem ateşinin azabından kurtarmanız için uyarılıp korkutuluyorsunuz" buyurarak İslâm davetinin ikinci aşamasını başlatmıştır.⁴⁶ Çünkü O biliyordu ki kale içeride sağlam olursa dışarıyla mücadelede başarı elde etme imkânı olabilirdi. Akrabaların öncelenmesinde kabilecilik anlayışının etkisi de mevcuttur. Hiz. Peygamber sistemli bir çalışmayla, adeta suya atılan bir taşın çıkardığı dalgalanma gibi merkezden çevreye doğru bir tebliğ faaliyeti

⁴¹ Sarıçam, Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 87.

⁴² Safiyyü'r-Rahmân el-Mübârekfûri, *er-Rahîku'l-mahtûm* (Beyrût: Dâru'l-Hilâl, ts.), 80.

⁴³ M. Asım Köksal, "Dârülerkam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları,1993), 8/520.

⁴⁴ Mehmet Ali Yavuz, *Hiz. Peygamber'in Tedbir Uygulamaları ve Sonuçları* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 14.

⁴⁵ eş-Suarâ, 26/214.

⁴⁶ Ebu'l A'lâ el-Mevdûdi, *Tefhîmu'l-Kur'an* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 4/76.

yürütmüştür. Akrabalara yapılan davet, dönemin şartları esas alındığında başlı başına bir tedbir adımı olarak dikkat çekmektedir. Davet her adımda biraz daha genişlemektedir.

Hz. Peygamber, en yakınları olması sebebiyle yakın akrabalarına ayrı bir önem atfetti. Yakınlarını davetten sonra genele yönelik çalışmalar başlatarak daveti sağlam temeller üzerine inşa etmenin başarı getireceğini inanarak hareket etti.

3.4. Umumi Davet

İslâm'a çağrının üçüncü aşaması ise umumi davettir.⁴⁷ Yüce Allah "(Ey Peygamber)! İnsanlara emrolunduğunu açıkça bildir ve müşriklere aldırış etme"⁴⁸ buyurmuştur. Bu emirle artık şartlar açıktan davet için uygun hâle gelmiş, müslümanlar sayıca çoğalmışlar ve İslâm gelecek tehlikelere karşı koyabilecek bir güce ulaşmıştı. Umumi davet emrini alan Hz. Muhammed (s.a.v.), on sene boyunca durmadan, yorulmadan ve yılmadan yerli halka, Mekke'ye gelen hacılara, tüccar ve misafirlere Kur'ân'ın emirlerini hatırlatarak İslâm'ı anlattı.⁴⁹ Allah Rasûlü'nün tebliğde gözettiği bu üç aşamalı durum, başarıya ulaşmak için belli bir plan dahilinde hareket edilmesinin de ne kadar gerekli olduğunu göstermesi açısından da önemlidir.

3.5. Gizli İbadet Dönemi

Mekke toplumunda Müslümanlar, ilk dönemde dinlerini yaşarken çok dikkatli olmak durumundaydılar. İlk Müslümanlar bu dönemde ihtiyaten ibadetlerini gizli yapıyorlar, evlerinde ya da تنها yerlerde namaz kılabiliyorlardı. Hz. Peygamber, bir süre sonra öğle ibadetini yalnız bir şekilde Harem'de yapabilmıştır. Fakat Müslümanlar toplu olarak ibadet yapamıyor; müşriklerin kalabalık olarak buldukları alanlarda İslâm'a davet edemiyorlardı. Vahyi de gizli bir şekilde okuyorlardı.⁵⁰ Sa'd b. Ebû Vakkâs, o sıkıntılı günleri şöyle anlatıyor: "Bütün bir yıl boyunca İslâm'ı gizlemeye çalıştık ve namazlarımızı, kapılar arkada kilitli olduğu halde evlerde veya şehrin etrafındaki dağ aralıklarında kıldık. Bir gün Ebû Dubb adı verilen bir mevkîye gittik, abdestlerimizi aldık ve kimsenin bizi görmediğinden emin olduktan sonra toplu halde namaz kıldık. Ancak Kureyşliler bizi aramaktaydılar. Ebû Süfyân, Ahnes b. Şerîk ve diğerleri, bulunduğumuz yeri buldular ve bize hakaretler etmeye başladılar. Nihayet küfürlerden sonra çatışma başladı. Ben yakınımnda bulunan bir deve kemiğini elime geçirip yaralayacak şekilde müşriklerden birine vurdum. Sonrasında onlar kaçmaya başladılar ve ben böylece Allah yolunda kan döken ilk Müslüman oldum."⁵¹

Bu dönemde Hz. Peygamber tarafından gizlilik ilkesi tedbir amaçlı olarak ibadetlerde de uygulanmıştır. Sadece kendisi değil ashâbı da bunu uygulamıştır. Bu tedbirler karşımıza namazı cemaatle kılmama, küçük gruplara ayrılmak suretiyle dikkat çekmeme, ibadetleri yaparken bir kısım Müslümanların gözcülük etmesi, yine evlerde ibadet ederken ev kapılarını sürgüleme, kimsenin olmadığı yerlerde namazı kılma olarak çıkmaktadır.⁵²

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üç yıla yakın gizli ve daha sonrasında ise açık olarak yürüttüğü çalışmalar esnasında Mekke müşrikleri Rasûlullah'ın İslâm'a davette bulunmasına ve insanlara Allah'ın bazı emirlerini bildirmesine çok itiraz etmemişlerdi. Ancak Hz. Peygamber onların yücelttikleri ilahlarını kötülemeye, putperestliğin aleyhinde konuşmaya ve putperest olarak ölen babalarının sapkınlık içerisinde ve cehennemde olduğunu söylemeye başlayınca

⁴⁷ Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, 1/207.

⁴⁸ el-Hicr 15/94.

⁴⁹ Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1411/1990), 1/169; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/138.

⁵⁰ İbrahim Sarıçam, *Hz. Ebû Bekir* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13-14.

⁵¹ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 1/97.

⁵² Yavuz, *Hz. Peygamber'in Tedbir Uygulamaları ve Sonuçları*, 26-27.

müşrikler O'nun peygamberliğini büyük bir tehlike olarak görmeye, seslerini yükseltmeye ve O'na düşmanca davranmaya başladılar.⁵³

Netice olarak gelebilecek muhtemel tehlikelere karşı dinin öğretiminde Hz. Peygamber ve ashâbı tedbiri elden bırakmamıştır. Habbab b. Eret'in Said b. Zeyd'e Kur'ân-ı gizlice öğretmesi buna örnek olarak verilebilir.⁵⁴ Bu ev gibi daha birçok yerde gizli Kur'ân eğitimi verilmekteydi.

4. Tedbir ve Tevekkül Yönüyle Hicret

İslâm ve insanlık tarihinde bir dönüm noktası olan hicret, bir insan olarak Hz. Peygamber'in sünnetullahın tüm kurallarını göz önünde bulundurup tatbik ettiği büyük bir hadisedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) gerek Habeşistan hicretinde gerekse Yesrib'e gerçekleştirdiği hicrette her türlü ihtimali göz önünde bulundurmuş ve hiçbir şekilde kulun alması gereken tedbirleri ihmal etme yoluna gitmemiştir.

Esasında hicret, başlı başına İslâm'ın geleceği için alınmış bir tedbirdir. Müslümanlar bu hicretler sayesinde dinlerini daha rahat yaşama imkânı bulmuşlar ve İslâm'ı insanlara daha rahat ulaştırabilmişlerdir.

4.1. Habeşistan'a Hicret

Hz. Peygamber, kendisine tebliğ görevi verilmesinden itibaren tehditlere aldırmaaksızın insanları hakka davet etmeye devam etti. Bu görev esnasında inananlar türlü işkencelere, hakaretlere, ambargolara ve toplumdan dışlanmalara maruz kaldılar. Yine de tüm bu yıldırma girişimleri inananları dinlerinden döndürmeye yetmedi. Zamanla Mekke inananlar için çekilmez bir yer haline gelmeye başlayınca çıkış yolu aranmaya başlandı. Nebî (s.a.v.), Müslümanların bu sıkıntılı durumlarına çok üzülüyor fakat elinden de bir şey gelmiyordu. Sonunda onlara "Eğer dilerseñiz ve yapabilirsiniz, Habeş ülkesine sığının. Çünkü orada, ülkesinde kimseye zulmedilmeyen bir hükümdar iş başındadır. Orası bir doğruluk ve hakikat ülkesidir. Allah işlerde bir kolaylık verene kadar orada kalın." diyerek hicreti tavsiye etti.⁵⁵

Bu hicret için Müslümanlar geceleyin gizlice evlerinden çıkmışlardı. Muhtemel ki, bu ilk giden kabileyle Necaşî'ye Mekke'nin durumunun anlatılması, Kureyş'in inananlara yaptığı işkencelerin anlatılarak, gelecek ikinci ve daha kalabalık bir kabileye zemin hazırlanması amaçlanmış olmalıdır.⁵⁶ Yaklaşık bir yıl sonra Habeşistan'a ikinci hicret gerçekleştirilmiştir. Zira Mekkeliler Müslümanlara baskı ve şiddeti artırıncı Hz. Peygamber Habeşistan'a hicreti yeniden tedbir olarak gündemine almıştır. Bu hicrete yetmiş üç erkek ile on bir kadın katılmıştır.⁵⁷ Gönderilen ilk kabile asıl kalabalık gelecek olan muhacirler için uygun ortam hazırlığı yapmışlar, ardından ikinci büyük kafilenin hicreti gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber'in uygulamaya koyduğu iki aşamalı hicret durumu, başarılı bir sonuç elde etmek için tedbirli hareket etmenin bir işareti olarak yorumlanmalıdır.

⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/156.

⁵⁴ Keskiöglü, Osman-Berki, Ali Himmet, *Hâtemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988), 94-95.

⁵⁵ İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 214; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/280.

⁵⁶ Yavuz, Hz. *Peygamber'in Tedbir Uygulamaları ve Sonuçları*, 35

⁵⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/286; Süleymân b. Musa b. Sâlim b. Hassân el-Kilâî, *el-İktifâ bimâ tezammenehû min meğâzî Rasûlillâh* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1420/1999), 1/265.

4.1.1. Habeşistan'ın Seçilmesi

Habeş ülkesinin hicret için seçilmesi rastgele olmamıştır. Nitekim hicret edilebilecek mekânlar incelendiğinde Habeş topraklarının bu işe en uygun yer olduğu görülür. Öncelikle Müslümanlar Arabistan topraklarındaki Arap kabilelere sığınamazlardı. Çünkü bunlar henüz müşrikler ve Mekke'ye geldiklerinde Hz. Peygamber'in davetini kabule yanaşmamışlardı. Üstelik bu kabileler Kureyş müşrikleri ile ilişki halindeydiler. Mekkelilerin büyük çoğunluğunun İslâm'a gösterdikleri tepkinin bir benzerini onlar da gösterebilirlerdi.

Müslümanlar Arabistan'da meskûn Yahudi ve Hıristiyanların hâkim olduğu bölgelere de gidemezlerdi. Çünkü bunlar birbirleriyle devamlı surette çekişme halindeydiler ve üçüncü bir rakip istemezlerdi. Yemen bölgesinin de Mecûsi İran'ın sömürgesi olması sebebiyle semâvî bir dini kabul etmeleri çok zordu. Öyle ki İran hükümdarı Hüsrev Perviz (II. Hüsrev) kendisine Hz. Peygamber tarafından gönderilen İslâm'a davet mektubuna sinirlenip mektubu parçalamış ve elçiyi de dışarı çıkartmıştı. Aynı zamanda İran Kisra'sı Yemen'de bulunan Bâzan isimindeki valisine bir mektup yazarak Rasûlullah'ın derhal yakalanarak kendisine getirilmesini emretmişti.⁵⁸

Irak ve Suriye bölgesi de hicrete uygun değildi. Çünkü Kureyşlilerin bu bölgelerle yakın ticarî ilişkileri vardı. Ayrıca bu bölgeye ulaşmak çok zordu. Habeş ülkesine ise ulaşım kolaydı. Dolayısıyla en uygun bölge olarak Habeşistan görülüyordu.⁵⁹ Hz. Peygamber'in de ifade ettiği gibi Habeş hükümdarı olan Necâşî Ashame ilahi bir dine mensuptu, Arapça biliyordu ve halka zulmetmiyordu.⁶⁰ Müslümanlar orada huzurlu bir şekilde hayat sürebilecekler ve dinlerini yaşayabileceklerdi. Bütün bu vasıflar Habeşistan'ın hicret için tercih edilmesine etki eden unsurlardan bir kısmı olarak kendini göstermektedir.

4.1.2. Habeşistan Yolculuğu

Risâletin beşinci yılının Muharrem ayında birinci Habeş hicreti gerçekleşmiştir. Müslümanlar büyük bir gizlilikle hicret hazırlıklarını yapmışlar, Kızıldeniz sahilinde bulunan Şuaybe isimindeki limana, buradan da bir tekneyle Habeşistan'a kadar gitmişlerdir.⁶¹ Böylece Mekkelilerin hicretten ilk anda haberdar olmaları önlenmiştir. Müşrikler hicret haberini öğrendiklerinde onları yakalamak için peşlerinden bir ekip gönderseler de onlar muhacirlere yetişememişlerdir.

Bir yıl sonra ikinci Habeş hicreti de aynı şekilde müşriklerin Müslümanlara yaptıkları eziyetleri artırmaları sebebiyle yapılmıştır. Muhtemeldir ki yine gizlilik içinde yapılan ikinci hicret, birinci Habeş muhacirlerinden olan Hz. Osman'ın Mekke'ye dönüş yaptığında Habeşistan'daki durumları hakkında anlattıklarından cesaretlenerek Câfer b. Ebû Tâlib başkanlığında gerçekleşmiştir.⁶²

4.2. Tâif Yolculuğu

Risâletin onuncu yılında Hz. Peygamber, en büyük iki destekçisi olan amcası Ebû Tâlib ve eşi Hatice'yi kaybedince müşrikler kendisini daha fazla rahatsız etmeye başladı. Mekke'de artık Allah Rasûlü ve iman edenlerin nefes almaları günden güne zorlaşmıştı. Mekke'deki her

⁵⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/199.

⁵⁹ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 101.

⁶⁰ Ahmet Önkal, "Hicret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 17/459.

⁶¹ Levent Öztürk, "Etiyopya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/492.

⁶² Mustafa Fayda, "Muhammed" (Nübüvvetten Sonra) *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/413.

eve tebliğ yapılmış ve artık Mekke dışına açılmanın vakti gelmişti. Bu sebeple Rasûl (s.a.v.), İslâm'ı başka insanlara ulaştırmanın yollarını aramaya başladı.

Hz. Peygamber, yanına Zeyd b. Hârise'yi de alarak Tâif şehrine gitmeye karar verdi. Bu yolculuk engel olunması ihtimaline karşı Kureyş müşriklerinden habersiz yapıldı. Hz. Peygamber, Tâif'te bulunan Sakîf kabilesine tebliğde bulundu ama Sakîfliler bu kurtuluş davetini kabul etmedikleri gibi Hz. Peygamber'i hiç hoş karşılamadılar ve şehrin ayak takımına taşlattılar.⁶³ Çünkü onlar Mekkelilerle ticari ilişkilere sahipti ve Mekke Tâif'in yetiştirdiği mahsuller için bir pazar yeri.⁶⁴ Peygamberle ilişkiye girdikleri takdirde Mekkelilerle olan ticaretleri sıkıntılı bir hal alabilecekti. Hz. Peygamber, onlara en azından buraya davet amacıyla geldiğini Mekkeli müşriklere söylememelerini istediysen de bu da kabul görmedi ve hemen Mekkelilere yaşananları haber verdiler. Hz. Peygamber'in Mekke'ye himayesiz girmesi çok tehlikeli olabilirdi. Tâif'e giderken tedbirli hareket eden Hz. Peygamber dönüşte de tedbiri elden bırakmamıştır. Mekke toplumunda adet olduğu üzere şehre tekrar girebilmek için himayesi altında bulunacağı bir kişi aradı. Tek başına girdiği takdirde can güvenliği tehlikesi söz konusu olacaktı. Sonunda Nevfelogullarından Mu'tim b. Adiyî O'nu himayesine aldı ve oğullarıyla birlikte Hz. Peygamber'i koruyarak şehre girmesine yardımcı oldular.⁶⁵

Hz. Muhammed, her ne kadar devamlı suretle vahyin kontrolü altında bir Peygamber olsa da Tâif'e giderken ve dönüşte olduğu gibi her işinde başarılı olmak ve sağlıklı sonuç alabilmek için gerekli önlemleri almış, hiçbir zaman tedbirsiz hareket etmemiş, tevekkül ile Allah'tan yardım dilemiştir.

4.3. Medine'ye Hicret

Kelime olarak daha çok bir yerden başka bir yere göç etme anlamına gelen hicret, terim olarak genelde "gayri müslim bir diyardan İslâm diyarına göçü", özelde ise "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ve Mekkeli Müslümanların Medine'ye göç etmesini" ifade eder.⁶⁶ Hicret, Peygamberlerin birçoğunun yerine getirmek zorunda olduğu bir göçtür. Kur'an-ı Kerîm, Hz. Peygamber'den önceki dönemlerde de birçok Peygamber'in ve tâbilerinin kâfirler tarafından hicrete zorlandıklarını bildirir. Hz. İbrahim,⁶⁷ Hz. Lût,⁶⁸ Hz. Şuayb,⁶⁹ Hz. Mûsâ⁷⁰ ve daha birçok peygamber hicret etmeye zorlanmışlardır.

Akabe Biatları ile başlayan bu süreç Hz. Peygamber'in Medine'ye ulaşmasıyla sonuçlanmıştır. Medine'ye gerçekleştirilen hicret sonuçları itibariyle sadece İslâm tarihinin değil aynı zamanda insanlık tarihinin de en önemli olaylarından biri olarak kayıtlara geçmiştir.

4.3.1. Medine'nin Seçilmesi

Müslümanların kalıcı olarak hicreti planladıkları şehrin Yesrib olması rastgele olmamıştır. Bu şehrin hicret için seçilmesinin birçok sebebi söz konusudur. Öncelikle Yesrib'in hicret yurdu olarak seçilmesinde dinin rahatça yaşanması ve tebliğ edilmesi bakımından

⁶³ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-eser*, 1/155.

⁶⁴ Muhammed Hamîdullah, *Hazreti Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları* çev. Salih Tuğ (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1981), 28.

⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/165.

⁶⁶ Önkal, "Hicret", 17/458.

⁶⁷ Ankebût, 29/26.

⁶⁸ Hüd 11/80; el-Hicr 15/59-65.

⁶⁹ el-A'râf 7/88.

⁷⁰ Yûnus 10/90; Tâhâ 20/77-78; eş-Şuarâ 26/52-67.

uygun zemin bulunması yanında, askerî ve ticarî maslahatlar da dikkat çeker. Yemen'den başlayarak Mekke üzerinden Şam'a ulaşan kervan ticaret güzergahı üzerinde bulunan ve geçimi ticaret olan Mekke'nin ekonomik gücünün Müslümanların eline geçme ihtimali söz konusuydu. Nüfus gücü olarak da Müslümanlar Mekkelileri geride bırakarak askerî bir güç olabilecek, Mekkeliler'in zulmünden kurtulabileceklerdi.⁷¹

Ayrıca Medine'de bulunan Evs ve Hazrec Arap kabileleri arasında asırlar boyu aralıklarla süren ve sayısız insanın ölümüne sebep olan Buâs harpleri iki kabile arasında düşmanlığın günden güne artmasına sebep olmuş, barış ve huzur ortamı özlemi doğmuştu. Onlar yeni din İslâm ile birlikte aralarındaki düşmanlığın İslâm'ın ortaya koyduğu ilkeler sayesinde ortadan kaldırılabilirliğini ümit etmeye başlamışlardı.

Yesrib'in sahip olduğu bu özellikler Hz. Peygamber tarafından çok kapsamlı bir şekilde değerlendirilecek, buraya hicret için bir sebep olarak görülecekti. Tüm bunlar söz konusuysen Yesrib'den hac yapma niyetiyle Mekke'ye gelen bir toplulukla Akabe denilen yerde görüşme imkânı ortaya çıkmış, böylece hicret yurdunun neresi olacağı şekillenmiştir.

4.3.2. Akabe Biatları

Hicreti müjdeleyen ilk adım Akabe görüşmesi ve biatleri olmuştur. Mekke'de Kâbe'ye yaklaşık üç kilometre mesafede bir yer olan Akabe, İslâm tarihinde Medine'ye hicretin ilk adımlarının atıldığı yer olması yönüyle önem ifade eder. Buradaki görüşme ve biatlerle İslâm'ın Medine'de tanınması, kabul görmesi ve nihayetinde bu şehre hicret mümkün olmuştur. Hz. Peygamber burada 620-621-622 yıllarında olmak üzere üç kez Medine'den gelenlerle görüşmüştür.⁷²

Allah Rasûlü hac ibadeti için farklı yerlerden gelen insanlarla görüşmek için çalışıyor, onlara İslâm'ı tebliğ ediyordu. Bu ziyaretçi topluluğundan biri de Yesrib'den gelen bir heyetti. Hz. Peygamber, Akabe'de Yesriblilerle 620 yılında ilk buluşmasını yapmış ve buradaki görüşmeler herhangi bir tehlikeye maruz kalmamak için gizlice gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme ve sözleşmelerin yapıldığı yer az sayıda insanın bir araya geldiği takdirde bölgeden geçenlerin dikkatini çekmeyecek bir konumdadır.⁷³

Akabe'de çok gizli bir şekilde gerçekleştirilen görüşmelerin neticesinde Hz. Rasûl Akabe'deki ilk görüşmeden sonra hemen hicrete yönelmemiştir. Zira O, sabırlı ve temkinli davranmış, aradaki üç yıllık zaman dilimini Medine'de dinî ve siyasî yönden bir hazırlık dönemi olarak değerlendirmiştir.

Akabe'ye gelen heyette Evs ve Hazrec kabilesinden insanlar vardı. Hz. Peygamber Hazreclilere akrabalık bağlarından bahsetmiş,⁷⁴ asabiyet duygusunu değerlendirerek annesi tarafından olan bu bağları davet aşamasında olumlu yönde kullanmıştır. Asabiyet duygularının çok canlı olduğu bir toplumda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu bağları amacın gerçekleşmesi yolunda olumlu anlamda gündeme getirmesi oldukça anlamlı bir tedbir ve stratejidir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) Dâru'l-Erkam'da Peygamber'in eğitiminden geçen Mus'ab b. Umeyr'i I. Akabe Biati'nden hemen sonra Yesrib'e dini anlatması ve şehri İslâm'a ve kapsamlı bir hicrete hazırlaması için göndermiştir.⁷⁵ Ayrıca Allah Rasûlü'nün bu uygulaması birbiri ile

⁷¹ Ahmet Acarlıoğlu, "Medine'ye Hicret Örneğinden Hareketle Hz. Peygamber'de (s.a.s.) Tedbir-Tevekkül Ahlakı", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2022/1), 300.

⁷² İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/54-57; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, 1/50-52.

⁷³ Hamîdullah, Hz. Peygamber'in Savaşları, 33.

⁷⁴ Yavuz, Hz. Peygamber'in Tedbir Uygulamaları ve Sonuçları, 48.

⁷⁵ İbni Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/58.

rekabet ve düşmanlık üzere bulunan Evs ve Hazrec kabilelerinden bağımsız Mus'ab b. Umeyr'in gönderilmesiyle Yesribli Müslümanların onun etrafında kenetlenmesi sağlanmıştır. Hz. Peygamber, Evs veya Hazrec'ten bir kişiyi de eğitip İslâm'ı anlatmakla görevlendirebilirdi. Ancak aralarındaki çekişme seçilen kişinin kabul görmesini engelleyebilecekti. Atılan bu adım, ileride yaşanabilecek sıkıntıların önüne geçmek içindi. Ayrıca Mus'ab'ın sahip olduğu özellikler, onun bu iş için seçilmesinin tesadüfi olmadığını da göstermektedir.

II. Akabe Biati de bir yıl aradan sonra aynı yerde gerçekleşmiştir. Bu biat, öncekilerden farklı, zorlu bir görünüm arz etmektedir. Yesribliler asıl maksatlarını gizleyerek görünüşte hac ibadeti için Mekke'ye gelmişlerdi. Tedbirlerin had safhada uygulandığı bu sözleşmeye henüz Müslüman olmamış Medineliler bir grup da katılmıştır.

Mekke'ye gelen Yesriblilere, kabilelerindeki herkes iman etmediği için, iman edenlerin gelip gitmelerini asgariye indirmeleri ve geceleyin dikkat çekmeden gizlice buluşmaya gelmeleri tembihlenmiştir. Bunun üzerine onlar gecenin ilerleyen saatlerinde, uykunun derinleştiği bir anda buluşma yerine gelmişlerdir. Hz. Peygamber'i muhtemel tehlikelere karşı koruma gayesiyle amcası Abbâs da görüşmede yer almıştır.⁷⁶ Nitekim o, Yesribliler'e yaptığı konuşmada, eğer desteksiz ve yalnız bırakacaklarsa bu işe hiç girişmemelerini, onu kendi kabilesinin himaye edeceğini söylemiştir. Abbas, Hz. Ali'yi de vadinin kritik noktalarına gözcü olarak yerleştirmiştir.⁷⁷

Hz. Peygamber II. Akabe Biat'ından sonra Yesrib'deki Müslümanlarla iletişimi daha sağlıklı sürdürmek için Hazrec kabilesinden dokuz, Evs kabilesinden ise üç kişiyi temsilci (nakib) olarak seçmiştir. Bu biatte Yesribli heyet Hz. Peygamber'i ve Mekkeli muhacirleri her türlü tehlikeye karşı kendi çocuklarını ve kadınlarını korudukları gibi onları da koruyacaklarına dair söz verdiler.⁷⁸ Bundan sonradır ki Allah Rasûlü Müslümanların hicretine izin vermiştir.

Akabe mevkiinde gerçekleşen bu görüşme ve biatler Müslümanlar için bir dönüm noktası olan hicretin ilk ayak sesleri olmuştur. Böylesine önemli bir hadisede Hz. Peygamber ilk andan itibaren her türlü tedbiri almış, işleri şans ve ihtimallere bırakmamış, başarıya ulaşmak için atılması gereken adımları titizlikle atmıştır.

4.3.3. Mekke'ye Vedâ

II. Akabe Biati sonrası Hz. Peygamber, Müslümanlara hicret için izin vermeye başladı. Çoğunluk hicret etmiş, kendisi ise Mekke'de kalarak hicret için Allah'ın iznini beklemişti.⁷⁹

Mekkeli müşrikler Dârü'n-Nedve'de Hz. Muhammed'i ortadan kaldırmak için değişik teklifler ortaya atmışlar ve en sonunda Ebû Cehil'in Peygamber'i öldürmek için yaptığı teklifin planını uygulamaya karar vermişlerdi.⁸⁰

Hz. Peygamber kendisi için alınan ölüm kararını öğrenince artık yola çıkma vakti de gelmiş oluyordu. O, Yesrib için hazırlıklarını yapmaya başladı. Akabe'de bazı Medineliler İslâm'ı kabul etmiş ve bu biatlarla Müslüman olan Medineliler, Hz. Muhammed'i ve Mekkeli diğer Müslümanları Medine'ye hicrete davet etmişlerdi.⁸¹ Hz. Muhammed (s.a.v.) ahabından

⁷⁶ Belâzûrî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/240.

⁷⁷ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/441-442.

⁷⁸ Kilâî, *el-İktifâ*, 1/266.

⁷⁹ Mevlânâ Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, çev. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1977), 1/197.

⁸⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/176.

⁸¹ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed el-Esbehânî, *Delâilü'n-Nübüvve* (Beyrût: Dârü'n-Nefâis, 1406/1986), 1/298; Kilâî, *el-İktifâ*, 1/258-259.

en yakın arkadaşını hicret için seçmiştir. Aynı zamanda yolculuk için develer satın alınarak uzun bir zaman beslenip hazırlanmıştır.⁸²

Hiz. Muhammed (s.a.v.) doğup büyüdüğü toprakları çok sevmesine rağmen hicrete zorlanmıştır. Medine'ye hicret etmek zorunda bırakıldığında hicret gecesi ellerini açmış ve "Ey Mekke, sen Allah katında yeryüzünün en hayırlı ve bana en sevimli yerisin; eğer çıkmak zorunda bırakılmasaydım, senden ayrılmazdım" diyerek içinde bulunduğu ruh halini ifade etmiştir.⁸³

4.3.4. Hicret Yolculuğu

Hiz. Peygamber'in hicret yolculuğu incelendiğinde ciddi bir planlama, akıl yürütme ve hazırlığın olduğu dikkatleri çeker. Bu yolculuk için develer hazırlanmış, yol için rehber tutulmuş, Hiz. Ebû Bekir'in ailesinin bütün fertleri hicret için farklı alanlarda görevlendirilip organize edilmiştir. İslâm'ın ve insanlığın geleceği için bir dönüm noktası olan bu önemli yolculuğun rastgele gerçekleştiğini düşünmek zaten imkânsızdır. Hiz. Peygamber'in tedbire yönelik politikası belki de hayatının en önemli kararı olan hicrette en açık şekliyle kendisini göstermiş ve O, hicretle ilgili sırlarını gizli tutarak çok yakın ilgisi olanlar hariç hiç kimseye bildirmemiştir. Sırlarını verdiği kimselere de bilmeleri gerektiği kadarını vermiş, daha fazlasını açıklamamıştır.⁸⁴

Bu hicret hakkında Hiz. Peygamber, Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Ali ve aileleri dışında hiç kimse bir şey bilmiyordu. Normal zamanlarda Hiz. Peygamber âdeti olduğu üzere Hiz. Ebû Bekir'in evine çoğu zaman sabah veya akşam vakitlerinde gelirdi. Fakat o gün öğle vaktinde, herkesin sıcaktan bunaldığı ve ortalıkta olmadığı bir anda kendisini fark ettirmeden gelmiştir.⁸⁵

Hiz. Ebû Bekir'in evine gelmeden önce Hiz. Ali'den, kendisinin her gece giydiği elbisesini giymesini ve kendi yatağına yatmasını istemiş ve böylece müşrikleri yanıltarak zaman kazanma yönünde bir gayret ortaya koymuştur. Bu arada Hiz. Ali'ye Mekkelilerin kendisine emanet olarak bıraktıkları eşyaları sahiplerine iade etmesini de tembihlemiştir.⁸⁶ Böylece artık yolculuk için gerekli hazırlıklar yapılmış ve gerekli tedbirler alınmıştır.

Allah Rasûlü'nün her şeyden önce yolculuğun güvenli bir şekilde gerçekleşmesi için bir rehber ihtiyacı vardı. Bu iş için müşrik olmasına rağmen Abdullah b. Uraykıt isminde kişinin ehli, güvenilir ve mert bir kişi tercih edilmiştir. Hiz. Peygamber rehber Abdullah b. Uraykıt ile üç gün sonra Sevr dağında buluşmak üzere sözleştiler.⁸⁷

Hiz. Rasûl rehberle güzergâh planını yapmış, Kureys'in geride kalanlara gelip soracaklarını düşünerek bu güzergâhı sadece Ebû Bekir'e söylemiştir. Bu aşamadan sonra Hiz. Rasûl ve Hiz. Ebû Bekir, evin arka kısmında bulunan küçük bir pencereden çıkmak suretiyle Sevr dağı istikametine yönelmişlerdir.⁸⁸ Sevr dağı, Mekke ile Medine arasındaki yol güzergâhında olan bir yer olmayıp tam tersi bir istikamettedir. Yolcular o yöne giderek Kureys'i yanıltmayı amaçlamışlar ve nihayetinde güvenli bir şekilde mağaraya ulaşmışlardır.

Hiz. Peygamber ve yol arkadaşı mağaraya vardıklarında da alınan tedbirlerin devam ettiği görülür. Hiz. Ebû Bekir kızı Esmâ'yı, oğlu Abdullah'ı ve kölesi Âmir b. Führeyre'yi hicret yolculuğu için birtakım hizmetlerle görevlendirmiştir. Esmâ yemek getiriyor, Abdullah

⁸² Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, 7/228.

⁸³ Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-'ibâd* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993), 3/236.

⁸⁴ Gazâlî, *Fıkhü's-sîre*, 165-168.

⁸⁵ Sariçam, Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 119.

⁸⁶ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-eser*, 1/206; Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 3/232;

⁸⁷ Şihâbüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'd-dîniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye* (Kâhire: el-Mektebetü't-Tevfikîyye, ts.), 1/176.

⁸⁸ Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, 1/58.

Mekke'de konuşulanları dinliyor ve bu bilgileri yolculara aktarıyordu. Koyun sürüsünü güden Âmir ise yolcuların ihtiyacı olan sütü temin ediyor ve aynı zamanda sürüsüyle Abdullah'ın ayak izlerini siliyordu.⁸⁹ Mekkelilerin şüphelenmelerini engelleyecek şekilde herkes aldığı vazifeyi yerine getiriyordu.

Mağarada üç gün geçiren Hz. Peygamber ve yol arkadaşı, ortalığın sakinleştiği bir anda tekrar yola koyuldular. Rehber Abdullah, hicret yolcularını insanların çoğunun bilmediği bir güzergâh olan Kızıldeniz'in sahil tarafından Medine'ye götürmüştür.⁹⁰ Herkesin dolayısıyla Mekkeli Müşriklerin de bildiği yolun çevre Arap kabileleri ile iş birliği yapılarak aranacağı tahmin edildiğinden daha güneyde kalan sahil yolu tercih edilmiştir. Herkesin bilmediği yollar, bazen sarp dağ geçitleri bazen de ıssız çöller takip edilmiş, Medine'ye sağ salim ulaşılmıştır. Bu şekilde Hz. Peygamber evinden çıktığı andan başlayarak takip edenleri yanıltmaya yönelik bir rota takip ederek Mekke müşriklerinin tehlikesinden kurtulmuştur.

Bütün bu çalışmalar hicretin ne denli zor bir yolculuk olduğunu göstermesinin yanında Hz. Peygamber'in muvaffakiyet elde etmek için tedbirlere ne kadar sıkı sarıldığını ve sonucunu Allah'a bırakarak tevekkülde bulunduğunu göstermektedir. Bu büyük, meşakkatli yolculukta Hz. Rasûl (s.a.v.) tarafından gereken tüm tedbirler alınmıştı. Buna karşılık Allah Teâlâ da bu muhacirlere yardımını esirgemedi ve böylece yolcuların salimen Yesrib'e ulaşmaları mümkün oldu.

Sebeplere sarılan Peygamber, sonucu da Allah'a havale etmiştir. Muhacirleri yakalamak için her yeri arayan Mekkeli müşrik bir grup, mağaranın önüne kadar gelmişlerdi. Hatta Ebû Bekir, korkuya kapılarak "düşmanlar çok yaklaştı, ayaklarının ucuna baksalar bizi görecekler" diyerek Hz. Peygamber'e içindeki endişeyi fısıldadı. Hz. Peygamber de tevekkülün en güzel örneğini ortaya koyarak "Sakin ol ey Ebû Bekir! İki yoldaş ki, Allah onların üçüncüsüdür, hiç endişe edilir mi!" demiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususa temas edilmiş ve Hz. Peygamber'in arkadaşına "Üzülme! Allah bizimlidir"⁹¹ diyerek onu teselli ettiği bildirilmiştir. Bu tevekkülün neticesinde Allah'ın yardımını da gecikmemiş, yolcuların üzerine indirilen iç huzuru ve bir örümceğin ağını germesiyle O, kulunu düşmanlarından korumuştur.

Bu hadisede Allah'ın tevekkülde bulunan kullarına yardımının çok açık bir şekilde ulaştığı görülecektir. Ama Hz. Peygamber, kendisi her ne kadar bir Peygamber olsa da başarıya ulaşmak için takip edilmesi gereken yolu terk etmemiş, aksine en güzel şekliyle, planında en ince ayrıntıları hesaba katarak başarıya ulaşmayı hedeflemiş ve hayatında harikuladeliklere yer vermemiştir.⁹²

Hicret yolculuğunda Hz. Peygamber ve beraberindekilerin, kendilerini takip edenlerin ümitlerini keserek vazgeçmelerini sağlamak için birkaç gece dağdaki bir mağarada kalmaları, kendilerini yakalamaya çalışan Müşriklerin ilk olarak arayacakları kuzey yolunu takip etmek yerine, daha az aranma ihtimali olan güneyden gitmeleri, yol boyunca bilinen iki yoldan gitmeyerek müşriklerin gelip gidenden haber almamaları için daha seyrek kullanılan veya hiç kullanılmayan üçüncü bir yolu takip etmeleri başarıya ulaşmak için Allah Rasûlü'nün tedbire ne kadar büyük önem verdiğinin en açık göstergelerinden olmuştur.⁹³

⁸⁹ Belâzûrî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/259-261; Kastallânî, *el-Mevâhibü'd-dîniyye*, 1/17; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, 1/58.

⁹⁰ Muhammed b. Hibbân b. Ahmed İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ* (Beyrût: el-Kütübü's-Sekâfiyye, 1417/1997), 1/130.

⁹¹ et-Tevbe, 9/40.

⁹² Gazalî, *Fıkhü's-sîre*, 51.

⁹³ *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1/257-258.

Sonuç

Planlama, düzenleme, önlem, organizasyon gibi anlamlara gelen tedbir, genel kullanımıyla kişinin bir işe başlamadan önce işin başarılı bir şekilde sonuçlanması için önceden yapılan hazırlıkları ifade eder. Tevekkül ise hedefe varmak için gerekli bütün sebeplere başvurduktan ve yapacak bir şey kalmadıktan sonra Allah'a dayanıp güvenmek ve ondan sonrasını Allah'a bırakmak demektir. Hz. Peygamber'in hayatının birçok safhasında görüldüğü gibi tebliğ faaliyetlerinde de tedbir, ihtiyat ve tevekkülün en güzel örneklerini görmek mümkündür.

Bugün birçok Müslüman, başarı elde etmek için, bir iş öncesinde gerekli hazırlıkları yapmadan Allah'a tevekkül ettiğini söyleyerek hem yanlış bir tevekkül anlayışı ortaya koymakta hem de inananlara yanlış bir şekilde örnek olmaktadır. Dolayısıyla başarıya ulaşmak da çoğu zaman mümkün olmamaktadır.

Şüphesiz İslâm'ın en güzel ve en doğru biçimde anlaşılabilmesi için Hz. Peygamber'in hayatını iyi bilmek gerekir. Konumuz olan "Tedbir ve Tevekkül Kavramları Bağlamında Allah Rasûlü'nün Mekke Dönemi Hayatına Dair Bir Değerlendirme" isimli çalışmayla gayemiz, Peygamber Efendimizin tedbir ve tevekkül anlayışına işaret edip, bu konuda nasıl bir yol izlememiz gerektiği yönünde lazım olan malumatı ortaya koymak olmuştur.

İnsanoğlu bir işte muvaffak olmak istiyorsa meşru ölçüler içerisinde o iş için yapılması gereken ne varsa yapmalıdır. O insan, bir Peygamber de olsa durum aynıdır. Hz. Peygamber'in de hayatına baktığımızda yaptığı işlerde daima tedbirli hareket ettiğini görüyoruz. Hz. Peygamber ibadetlerinde, aile hayatında, cihad sahasında, devlet yönetiminde ve daha sayamadığımız birçok alanda hep tedbirli hareket etmiş, tedbiri elden bırakmamış, tevekkül de bulunarak işlerin sonucunu Allah'a bırakmıştır. Çünkü O, her şeyiyle örnektir. Tedbiri elden bıraktığı zaman ise başarısızlığın da beraberinde geleceğini en iyi bilenlerdendir ki sünnetullah da bunu gerektirir.

Kaynakça

- Acarlıoğlu, Ahmet. "Medine'ye Hicret Örneğinden Hareketle Hz. Peygamber'de (s.a.s.) Tedbir-Tevekkül Ahlakı". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2022/1), 21/292-327.
- Belâzûrî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Ensâbü'l-Eşrâf*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1417/1996.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. b.y., Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2002.
- Cürcânî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali Seyyid Şerif. *Kitâbu't-Tâ'rifat*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Çağrı, Mustafa. "Muhammed" (Örnek Oluşu). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Ebû Şühbe, Muhammed b. Muhammed b. Süveylim. *es-Sîretü'n-Nebeviyye alâ dav'i'l-Kur'ân ve's-Sünne*. Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1427/2006.
- Ebû Zehra, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa. *Hâtemü'n-Nebiyîn*. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1425/2005.
- Erdoğan Merçil vd. (Komisyon). *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*. red. Hakkı Dursun Yıldız. İstanbul: Çağ Yayınları, 1986.

- Esbehânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed. *Delâilü'n-Nübüvve*. Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 1406/1986.
- Ezrakî, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Abdullah. *Ahbâru Mekke ve mâ câe fi hâ mine'l-âsâr*. Beyrût: Dâru'l-Endelüs li'n-Neşr, ts.
- Fayda, Mustafa. "Muhammed" (Nübüvvetten Sonra). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Gadbân, Münîr Muhammed. *Fıkhü's-Sîre*. çev. Mehmet Aydemir. İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2016.
- Gazâlî, Muhammed. *Fıkhü's Sîre*. çev. Resûl Tosun. İstanbul: Risâle Yayınları 2018.
- Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993.
- Hamîdullah, Muhammed. *Hazreti Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1981.
- İbn Habîb. Ebû Ca'fer Muhammed b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî. *el-Muhabber*. Beyrût: Dâru'l-Âfâkî'l-Cedîde, ts.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed. *el-İhsân fi Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed. *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*. Beyrût: el-Kütübü's-Sekâfiyye, 1417/1996.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. b.y.: Şeriketü't-Tıbbâ'el-Fenniyye'l-Müttehîde, ts.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1425/2004.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. b.y.: Dâru'l-Fıkr, 1407/1986.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. b.y., Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, ts.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990.
- İbn Seyyidinnas, Ebu'l-Feth Muhammed b. Ahmed. *Uyûnü'l-eser fi fûnüni'l-meğâzî ve's-şemâilî ve's-siyer*. Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1414/1993.
- Kastallânî, Şihâbuddîn Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *el-Mevâhibü'd-dîniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*. Kâhire: el-Mektebetü't-Tevfikîyye, ts.
- Keskioğlu, Osman-Berki, Ali Himmet. *Hâtemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988.
- Kilâî, Süleymân b. Musa b. Sâlim b. Hassân. *el-İktifâ bimâ tezammenehû min meğâzî Rasûlillâh*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/1999.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâlî*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Makrîzî, Ebu'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali. *İmtâ'u'l-esmâ' bimâ li'r-resûl mine'l-ebnâ'i ve'l-ahvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/1999.
- Maverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb. *A'lâmü'n-Nübüvve*. Beyrût: Mektebetü Hilâl, 1409/1988.

Mevdûdî, Ebu'l A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'an*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

Mustafa Asım Köksal, "Dârülerkam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: TDV Yayınları, 1993, 8/520-521.

Mübârekfûrî, Safiyyü'r-Rahmân. *er-Rahîku'l-mahtûm*. Beyrût: Dâru'l-Hilâl, ts.

Nisâbü'rî, Müslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.

Önkâl, Ahmet. "Hicret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Önkâl, Ahmet. *Rasûlullah'ın İslâm'a Dâvet Metodu*. Konya: Esra Yayınları, 1995.

Öztürk, Levent. "Etiyopya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/491-496.

Sarıçam, İbrahim. *Hiz. Ebû Bekir*. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

Sarıçam, İbrahim. *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.

Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâleddin. *el-Hasâisü'l-Kübrâ*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

Süheylî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed. *er-Ravdu'l-enf fi şerhi's-sîreti'n-Nebeviyye*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1421/2000.

Şâmî, Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî. *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti Hayri'l-'ibâd*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1993.

Şiblî, Mevlânâ. *Asr-ı Saâdet*. çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1977.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünenü't-Tirmizî*, nşr. Beşşâr Avvâd Marûf. Dâru'l-Ğarbî'l-İslâmî, 1417/1996.

Vâkıdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkıd. *Kitâbu'l-Meğâzî*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1425/2004.

Yavuz, Mehmet. Ali *Hiz. Peygamber'in Tedbir Uygulamaları ve Sonuçları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

<http://lugatim.com/s/tedbir>. Giriş Tarihi: 09/05/2022

<http://www.lugatim.com/s/tevekkul>. Giriş Tarihi: 09/05/2022